

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

ÇARKLARIN ARASINDA EZİLENLER

Ders: Türkçe A, Kategori 1
Sözcük Sayısı: 3877

Araştırma Sorusu: Orhan Kemal'i n Murtaza adlı yapıtında otorite baskısının ana karakter Murtaza'nın kimliği üzerindeki etkisi nasıl ele alınmıştır?

İçindekiler

Giriş	1
1. Murtaza'nın Kimliği ve Otoriteyle İlişkisi	2
1.2. Murtaza Karakterinin Analizi	3
1.3. Görev ve Otoriteye Sarsılmaz Bağlılığı	4
2. Murtaza'nın Görev Anlayışı ve Etkileri	6
2.1. Görev, Yasaya ve Kurallara Koşulsuz Bağlılık	8
2.2. Murtaza'nın Davranışlarının Toplumsal Yansımaları	11
3. "Murtaza"da Yansıtılan Otorite Baskısının Eleştirisi	14
SONUÇ	17
KAYNAKÇA	18

Giriş

Türkiye'nin sosyal durumunu konuları ve karakterleriyle en iyi yansıtan yazarlardan biri olan Orhan Kemal, üzerine sayısız araştırma ve tez çalışması yapılmış, gazete ve dergilerde çok sayıda yazıya konu olmuştur. Orhan Kemal üzerine çalışmalar

yapan önemli isimler arasında Asım Bezirci, Nurer Uğurlu, Mehmet Nuri Gültekin, Fethi Naci ve Tahir Alangu bulunmaktadır. Bu yazı ile geniş bir okyanusta yalnızca bir damla olmayı umuyoruz.

1914 yılında Adana'da doğan Kemal, milletvekili olan babasıyla birlikte Suriye'ye kaçıışı nedeniyle eğitimini tamamlayamaz. Küçük yaşlardan itibaren çeşitli işlerde çalışarak hayatını sürdürmek zorunda kalmıştır. Askerlik görevinin sonlarına doğru, Ceza Yasası'nın 94. maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle 5 yıl hapis cezasına çarptırılmış ve bu süreçte farklı cezaevlerinde kalmıştır. Bursa Cezaevi'nde Nazım Hikmet ile tanışan Kemal, burada edebi kişiliğini şekillendiren tartışmalar yapmış ve kendisini geliştirecek eserleri okumuştur. Yıllar sonra, "Hangi yazarı kendinize yakın bulursunuz?" sorusuna "Tabii ki Maksim Gorki." şeklinde yanıt vermiştir.¹

Yazın hayatı boyunca yirmi yedi roman, dört uzun hikâye, iki yüz kırk kısa hikâye ve bunların yanı sıra anı, senaryo gibi çeşitli alanlarda pek çok eser vermiştir. Şükran Kurdakul, Orhan Kemal için "Öykümüzün büyük diyalog ustasıdır."² ifadesini kullanmıştır.

1. Murtaza'nın Kimliği ve Otoriteyle İlişkisi

Orhan Kemal hem şehir hayatını hem de köy yaşamını derinlemesine bilen bir yazar olarak eserlerinde gerçek yaşamdan esinlenir. Gerçekleri, bir fotoğraf makinesi kadar olmasa da olduğu gibi aktarmaya özen gösterir ve bu sayede okurlarında samimi bir yankı bulur. "Adana çevresindeki tarım köylüleri ve dokuma fabrikalarında çalışan

¹ Yaşar Nabi, *Dünkü ve Bugünkü Edebiyatçılarımız Konuşuyor*, Varlık Yay., İstanbul, 1976, s.100.

² Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı II- Cumhuriyet Dönemi (1923- 1950)*, Broy Yay., İstanbul 1987, s.462.

işçilerin hikayelerini yakından tanıyan Orhan Kemal, sonraki dönemlerde büyük şehirlere göç edenlerin, gecekondu mahallelerine yerleşip şehir yaşamına uyum sağlama çabalarını da eserlerine taşır. Bu eserlerinde, halk hikayeciliği geleneğinin anlatım özellikleri ön plana çıkar."³

Eserlerinde sıklıkla toplumun sosyoekonomik sorunları, köyden kente göç, sınıf çatışmaları, ailevi problemler, parti çekişmeleri gibi konuları ele alır. Yazdığı eserlerde dinamizmi tercih eder ve karakterlerini lehçe kullanarak konuşturur, bu da eserlerine bir gerçekçilik katmaktadır. Anlatımı son derece sade olan Kemal'in eserlerindeki karakterler, yaşadıkları koşulların bir ürünü olarak karşımıza çıkar. Yazarın Murtaza romanı da benzer bir üslupla yazılmıştır. Behçet Necatigil, Murtaza'nın karakter analizini yaparken, "Edebiyatımızın canlı karakterlerinden biri olan roman kahramanının göçmen ağzıyla yapılan konuşmaları başarılı bir şekilde aktarılmış, diğer karakterler ise tasvir ve yorumları minimuma indirgeyerek diyaloglar aracılığıyla canlandırılmıştır." demiştir.⁴

1.2. Murtaza Karakterinin Analizi

Murtaza romanı ilk kez 1952 yılında uzun hikâye olarak yayımlanmış ve sonrasında Orhan Kemal tarafından yenilenerek 1968'de roman formatında basılmıştır. Bu çalışmada ele alınan baskı, roman haline getirilmiş olanıdır. Kitabın adının "Murtaza" olması, Orhan Kemal'in bu karakteri ölümsüzleştirmek isteğinin açık bir işareti olarak değerlendirilebilir. Roman, aslında içerisinde ayrı ayrı romanlar oluşturabilecek pek çok karakter barındırır (örneğin Zinnur Amca, Nuh gibi), ancak Kemal'in eserde özellikle vurgulamak istediği karakter Murtaza'dır.

Murtaza, herkesi kendine benzetmeye çalışan ve devletin otoritesini temsil eden düdüğüyle etki yaratan bir bekçidir. Onun "vazife aşkı" ile dolu bekçi karakteri, romanın temelini oluşturur.

Burada, otorite kavramının anlamına kısa bir bakış atmak faydalıdır. Türk Dil Kurumu'na göre otorite; yaptırım gücü, emir verme, itaat ettirme hakkı veya gücü, yetki

³ İnci Enginün, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yay., Ankara 2000, s.319.

⁴ Behçet Necatigil, Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü, Varlık Yay., İstanbul 1979, s.340.

gibi anlamlara gelir ve siyasi veya idari gücü ifade eder.⁵ 19. ve 20. yüzyıl düşünürlerinden F. Engels, otoriteyi, "başkasının iradesinin bizimkine zorla kabul ettirilmesi" olarak tanımlar ve bu tanım, bağımlılık ve boyun eğmeyi varsayar.⁶

Orhan Kemal'in Murtaza karakteri, katı bir görev ahlakını temsil eden bir insan tipi olarak karşımıza çıkar. Murtaza, duygudan ziyade akli öncelikli kılar çünkü o dönemde halkın emir-komuta zincirine bağlı kalması ve devletin büyütülmesi hedeflenmiştir. Kemal, F. Engels'in "başkasının iradesinin bizimkine zorla kabul ettirilmesi" tanımının somutlaşmış hali olan Murtaza'yı yaratmıştır. Murtaza, 1930'lar ve 40'lar Türkiye'sinin tek partili döneminde yaratılmak istenen insan prototipine uygun bir karakterdir.

1.3. Görev ve Otoriteye Sarsılmaz Bağlılığı

Murtaza, devletin yönetim biçimi olan bürokrasinin bir örneğidir. Onun "görev aşkı", insan iradesinin baskı altına alındığında nasıl gülünç ve iradesiz bir duruma düşebileceğinin bir göstergesidir. Kemal, "kraldan çok kralcı" durumunu, bir fabrika bekçisi aracılığıyla ironik bir şekilde ele alır ve iradenin olmadığı yerde insan duygularının önemsizleşeceğini vurgular.

Orhan Kemal, Murtaza'nın kim olduğunu şöyle açıklar: "...kendi kendime sık sık sorarım: Murtaza, komik bir tip olmakla birlikte, bir soytarı mıdır? Kendi kendime hemen yanıtlarım: Hayır! Peki, nedir Murtaza? Murtaza, bence, ayakları üzerinde yürümeyi normal kabul eden bir toplumda, başkalarını da ayakları üzerinde yürümeye zorlayan, kendi kendine inanan bir kişidir... Yaşadığı toplumla sürekli çatışan, bitmeyen çelişkilere düşen bir kişi için toplum, varlıklılar ve yoksullar olmak üzere kabaca ikiye ayrılır. Murtaza, kendisi de yoksullardan olmasına rağmen, varlıklı sınıfa hayran kalır. Varlıklı sınıf ondan pek bir şey beklemede de Murtaza bu sınıfa hoş görünmeye çalışır. Bir beklentisi var mı? Hayır. Eğer olsa, o zaman Murtaza, 'Murtaza' olmaz."⁷

⁵http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51bf3c91eb9a78.93965217 Erişim zamanı: 15.05.2013, 15.00.

⁶ F. Engels, Otorite Üzerine, Marks- Engels: Seçme Yapıtlar Cilt II, Sol Yay., İstanbul 1977, s.448

⁷ Nurer Uğurlu, *Orhan Kemal'in İktisat Kahvesi*, Cem Yay., İstanbul 1974, s.200-201.

Türk edebiyatının en önemli karakterlerinden biri olan Murtaza, geçtiği dönem, teması ve zihniyeti açısından sıkça işlenen roman karakterlerindedir. Şimdi, Murtaza karakterini daha yakından tanıyalım:⁸

“Yunanistan'ın Alasonya kasabasından olan Murtaza, 1925'lerden sonra mübadelede annesi, erkek kardeşiyle Türkiye'ye göç etti. Yirmisindeydi...”⁹

Otorite kavramının tanımı ve anlamına dair bir inceleme yapmanın önemli olduğunu görüyoruz. Türk Dil Kurumu'na göre otorite, emir verme, yasaklama, itaat ettirme hakkı veya gücü anlamına gelirken; F. Engels, otoriteyi başkasının iradesinin zorla kabul ettirilmesi olarak tanımlar. Orhan Kemal'in Murtaza'sı, katı bir ödev ahlakını temsil eden bir insan tipi olarak, duyguların değil, aklın rehber alındığı bir dönemi yansıtır. Murtaza, 1930'lar ve 40'lar Türkiye'sinde tek partili dönemde yaratılmak istenen insan prototipine uygun bir karakterdir.

Murtaza, devletin bürokratik yönetim şeklini temsil eden bir şablon gibidir. "Görev aşkı", insan iradesinin üstüne çıktığında nasıl gülünç ve iradesiz bir duruma düşülebileceğinin bir göstergesidir. Orhan Kemal, fabrika bekçisi üzerinden "kraldan çok kralcı" kavramını ironik bir dille ele alır ve iradenin yokluğunda insan duygularının önemsizleşeceğini vurgular.

Murtaza, toplumun ikiye bölündüğü, varlıklılar ve yoksullar arasındaki çelişkilerle dolu bir dünyada, kendi inançlarına sıkı sıkıya bağlı, ayakları üzerinde yürüyen ve başkalarını da bu yola zorlayan bir karakterdir. Varlıklı sınıfa hayranlık duyan Murtaza, bu sınıfın ona pek bir şey beklememesine rağmen, onlara hoş görünmeye çalışır. Murtaza'nın karakteri, bir bekleyiş içinde olmadan, kendi değerlerine sahip çıkarak yaşamının bir örneğidir.

⁸ M. Nuri Güntekin, Orhan Kemal'in Romanlarında Birey ve Gündelik Hayat, Ürün Yay., Ankara 2007, s.92.

⁹ Yazı içerisindeki alıntılar OKM kısaltmasıyla verilecektir. Alıntılar “Murtaza”nın şu baskısından alınmıştır: Orhan Kemal, Murtaza, Everest Yay., 16.Baskı, İstanbul, 2006, s.9.

2. Murtaza'nın Görev Anlayışı ve Etkileri

1905 doğumlu ve kısa boylu ama iri yapılı bir karakter olan Murtaza, Balkan Savaşı'nda şehit düşen dayısını idol edinir ve onun gibi bir insan olmayı diler. Ancak, oğullarının kendi hayallerine uymayan yollara gitmesi, Murtaza'nın bu ideallerine ulaşamayacağını gösterir. Murtaza'nın portresi, resmiyet, görev, üniforma, kesin itaate dayalı bir yaşamı temsil eder. O, düdüğüyle ve kendine has yürüyüşüyle otoritesini sürekli hissettiren, görevine sıkı sıkıya bağlı bir karakter olarak çizilmiştir.

“Yukarda Allah, Ankara'da Devlet, Hükümet, burada da ben!” (OKM: 41)

Murtaza otoriteyi öylesine önemser ki bireylerin bütün farklılıklarını, çeşitliliklerini, zevklerini siler, onlara değer vermez. Askeri bir nizam ve disiplinin temsilcisidir o. Murtaza devletin ete kemiğe bütünmüş hâli gibidir.

- *Haaydi şimdi. Söndürün lambanızı ve yatın. (...)*

Murtaza dinledi, dinledi ve sonra elini kaldırdı:

- *Aaç gözünü vatandaş! Yukarda Allah, Ankara'da Devlet, Hükümet hem de burda da ben! İstemem itiraz, konuşmam da fazla: Söndür lambanı ve yat! (...)*

- *Bilirsiniz nedir kanun? Gördünüz kurs? Aldınız büyüklerinizden sıkı terbiye?*

-?

-?

- *Almadınız. Bilmezsiniz nedir kanun, disiplin, kurs hem de...*

- *Adama önemle eğildi, sır verircesine:*

- *Bir vazife büyüktür bir namuzdan!*

-?

- *Vazife bir sırasında görmeyecek gözün dünyayı, demeyeceksin evladım, ciğerparem!*

Ev halkının süt dökmüş kedi sükununa yeniden emretti:

- *Haydi şimdi marş. Söndürün lambanızı ve yatın!*

Çaresiz, içeri girip kapıyı yavaşça kapattular. Az sonra da aydınlık pencere karardı.” (OKM: 8)

Murtaza ideallerinin yoğunluğu ve baskısıyla adeta bir koza içerisine hapsedilmiştir. O hayatını başkalarına adamıştır. Hayatı vazife bilinciyle yaşar. Murtaza’ya göre bekçilik görev üstü bir görevdir. Şöyle düşünür:

“Koskoca Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti onu buraya sarhoşlardan korksun, hırsızlardan avanta alsın, gece yarılardan sonra da tam siper horlasın diye bekçi tayin etmemiştir.” (OKM: 3)

Romanda dikkat çeken özelliklerden biri de Murtaza’nın kadınlara bakış açısıdır. Ne karısını sever ne de onun sözünü dikkate alır. Dayısı Kolağası Hasan Bey gibi bir çocuğunun olmamasının sorumlusu olarak karısını görür. Çünkü Murtaza’nın devleti ataerkil bir devlettir. Ve bu devlette kadına yer yoktur. Kadından asker de olmaz siyasetçi de. Kadına karşı hoyratça davranır. Vazife sırasında hiçbir kadını dikkate almaz:

“... Sonra yorgun bir kadın sesi:

- Kim oo?

Murtaza, “Vazife bir sırasında” kadınlara zerrece önem vermezdi. Yalnız vazife bir sırasında değil, sık sık. Kadın, nereden bakılırsa “Bir kadın”dı işte. “Saçı uzun akli kısa.” İştmemiştir şimdiye kadar hiçbir kadının kurs görüp, amirlerinden sıkı terbiye aldığı.

...

Bakmadan kalın kalın sordu:

- Nerde evin reisi?

Kadın anlamadı:

- Abe kocan derim, koca, erkekin!

- Haa... Kocam mı? İçeride. Bir şey diyeceksen bana de...

- Diyemem sana! İsterim evin reisini görmek bizzat.” (OKM: 4, 5, 6)

2.1. Görev, Yasaya ve Kurallara Koşulsuz Bağlılık

Murtaza'nın görevine olan bağlılığı, onu çevresindekiler tarafından anlaşılamayan ve hatta bazen "enayilik" olarak nitelendirilen bir figür haline getirir. Rüşvet alma gibi ahlaki olmayan tekliflere kapalı duruşu, geleneksel bekçi veya memur anlayışının ötesinde bir karakter olduğunu gösterir. Bu, onu çevresindekiler arasında bir yabancı yapar. Ancak, Murtaza, ahlaki olmayan her türlü davranışa sırtını dönen, görevine son derece sadık bir bekçidir. Bu, onun "vazifesinin aslanı" olarak tanımlanmasına neden olan özelliğidir. Murtaza'nın bu duruşu, Orhan Kemal'in karakter üzerinden vurgulamak istediği, bireyin toplumdaki ahlaki duruşu ve görevine olan bağlılığıyla ilgili önemli bir mesaj taşır.

...

- *Niye götürürsün beni karakola?*
- *Bilmezsin? Var elinde beyler, beyefendiler bavulu? Nasıl olur? Nasıl bulunur Çingene evinde musandıra?*
- *Canım boş ver. Boş ver de...*
- *Evet?*

Göz kırptı:

- *Anlaşalım!*
- *Anlaşaluuuum?*
- *Murtaza'nın tüyleri bekçi elbisesinden dışarı çıktığı hâlde gene de kendini bir an tuttu:*
- *Nasıl anlaşacağız?*
- *Bavulda güzel gömlekler, kumaşlar, bayan işi kemerler, çoraplar var. Boş ver karakolu, paylaşalım!*

Durdu:

- *Demek edersin cesaret bana rüşvet teklif etmeye?*

...

- *Vay ki vay...*
- *Bekçi değil ateş!*

- *Boş verin yahu, ne ateşi? Halis kereste.*
- *Niye?*
- *Niyesi var mı? Paylaş bitsin gitsin... (OKM: 36, 37)*

Murtaza'nın görevine olan sarsılmaz sadakati ve ahlaki tutumu, onu çevresindeki diğer kişilerden farklı kılar. Rüşvet almayı kesinlikle reddetmesi, çevresindeki birçok kişi tarafından anlaşılamayan, hatta "enayilik" olarak görülen bir durumdur. Bu, onun "işini bilmeyen" biri olarak etiketlenmesine yol açar. Geleneksel bekçi ve memur anlayışının dışında bir tutum sergileyerek, bulunduğu ortamda adeta bir yabancı konumuna düşer. Ancak Murtaza, her türlü ahlaki olmayan teklife sırtını dönerek, görevine son derece bağlı bir bekçidir.

Murtaza, görevi dışında kalan her türlü duruma müdahale eder, mahallenin kedilerine bile savaş açar. Bu müdahaleci tutumu, mahalledeki her olumsuz olayı kişisel otoritesine karşı bir saldırı olarak algılamasından kaynaklanır. Bu davranışı, onun görevine olan aşırı bağlılığının ve otorite anlayışının bir yansımasıdır. Murtaza'nın bu tutumu, Orhan Kemal'in eserinde, bireyin toplum içindeki konumu ve otoriteyle olan ilişkisinin karmaşıklığını ortaya koymaktadır.

“...Bir kedi, mundar bir kedi bozamazdı Murtaza'nın mahallede kurduğu disiplini. Yalnız kedi, kediler değil, mahallenin kazları, ördekleri, tavukları, horozları, köpekleri de bozamazlardı.” (OKM: 21)

Murtaza'nın görevine olan sadakati, rüşvet almama konusunda son derece katı bir tutum sergilemesiyle kendini gösterir. O, rüşvet teklifini bile kabul etmeyen, bu yüzden çevresindekiler tarafından "enayi" olarak görülen, işini "bilmeyen" biri olarak kabul edilir. Geleneksel bekçi ve memur anlayışının dışında bir pozisyon almasıyla, bulunduğu

topluluk içinde bir yabancı gibi hisseder. Ancak, Murtaza, her türlü ahlak dışı eyleme sırtını dönerek, görevine son derece bağlı bir bekçi olarak öne çıkar.¹⁰

Murtaza, görev alanı dışındaki her şeye de müdahale eder, hatta mahallenin kedilerine bile savaş açar. Bu müdahaleleri, mahalledeki her türlü düzensizliği kendi otoritesine karşı yapılmış bir saldırı olarak algılar ve buna göre hareket eder.

Tek parti döneminin totaliter ve tek tipçi özelliklerini yansıtan Murtaza, bekçilik görevinde ısrar etmesinin altında yatan en büyük neden olarak, "halk"tan, yani yoksul çoğunluktan farklı bir nitelikte olma arzusunu barındırır. Yoksul insanların dış görünüşünden bile nefret eden Murtaza'ya göre, vatanını seven bir insan kılık kıyafetine özen göstermelidir. Bu tutumu, Murtaza'nın, toplumsal değer yargılarını ve sosyal sınıflar arası farklılaşmayı nasıl içselleştirdiğini gösterir. Murtaza, görev ve toplumsal statü konusundaki bu katı tutumlarıyla, kendine has bir karakter portresi çizerken, aynı zamanda döneminin toplumsal ve siyasal yapısına dair önemli ipuçları sunar.

“Murtaza habire çekiyordu kılıksız:

- *Yürü derim vatandaş, yürü derim!*

Kılıksızsa hem zorla sürükleniyor hem de hâlâ direniyordu:

- *Yürümeyeceğim işte. Sen kanundan daha mı üstünsün? Şikâyetçin var mı? Ne hakla sürüklüyorsun beni?*

- *Elbet sürüklerim. Sen fakir bir vatandaşsın. Ne işin bulunsun sende böyle güzel bavul? Nereden aldın?*

- *Parayı veren düdüğü çalar.*

- *Parayı nereden buldun?*

- *Kazandım.*

- *Madem kazandın, ne için almadın üst baş da aldın bavul?”* (OKM: 30)

Murtaza'nın zenginlere karşı takındığı tavır, toplum içindeki sınıfsal ayrımlara derin bir saygı duyduğunu gösterir. Zenginlerin varlıklarını, çalışıp kazanarak elde

¹⁰ M. Nuri Güntekin, Orhan Kemal'in Romanlarında Birey ve Gündelik Hayat, Ürün Yay., Ankara 2007, s.103.

ettiklerine inanır ve bu yüzden onlara karşı bir hayranlık ve itaatkarlık sergiler. Kendi ekonomik durumunun zorluklarına rağmen, sekiz kişilik ailesini geçindirmeye çalışırken, bakkaldan veresiye ekmek almak zorunda kalmasının getirdiği zorlukları yaşar.

2.2. Murtaza'nın Davranışlarının Toplumsal Yansımaları

Murtaza'nın yaşadığı yalnızlık, kendini diğerlerinden farklı ve üstün görme anlayışından kaynaklanır. Yalnızca kendi meslektaşlarına değil, amirleri dışında herkese bir küçümsemeyle bakar. Bu, onun akranlarına ve sıradan vatandaşlara karşı bir amir gibi davranmasına neden olur. Bu tutum, mahallede kimse tarafından sevilmemesine ve hatta oğlunun bile onu sevmemesine yol açar. Murtaza'nın bu izolasyonu, kendisine özgü dünya görüşünün ve toplum içindeki yerinin bir sonucudur. Bu, aynı zamanda, toplumsal bağları ve ilişkileri anlamlandırma biçimimizi şekillendiren sınıfsal ve kültürel ayrımların bir yansımasıdır. Murtaza, toplum içindeki bu bölünmüşlüğü hem kişisel tutum ve davranışlarıyla hem de toplumsal rollerin ve beklentilerin içselleştirilmesiyle somut bir örnekle sergiler.¹¹ Mahallede kimse Murtaza'yı sevmediği gibi oğlu da sevmez:

“- Hasan, baban geliyor!

Hasan, babasının gelmesini hiç istemezdi. Korktuğundan değil, alay konusu olan bir babanın oğlu olmak durumuna onu sık sık düşürdüğü için.

“Soytarı”ydı be! Arkadaşları zaman zaman, “Öyle babamız olsa, evlatlıktan istifa ederiz şerefsizim.” derlerdi.” (OKM: 73)

Murtaza'nın bekçilik yapma biçimi, mahalle sakinlerini rahatsız eder. Bu rahatsızlık duyanlar arasında suça meyilli kişiler, hırsızlar, düzensiz davranış sergileyenler, dul kadınlara sarkıntılık yapanlar gibi toplumun farklı kesimleri yer alır. Ancak, kendi evinde ve işinde olan sıradan mahalle sakinleri de Murtaza'nın aşırı müdahaleci tutumundan ve sürekli baskısından şikayetçidirler. Murtaza'nın bu baskıcı davranışları, sıradan vatandaşların hayatını zorlaştırır ve onlara adeta "kan kusturur".

¹¹ M. S. Aslankara, “Yalnızlığın “Zor”u ve Murtaza”, Kitap-lık, Sayı:83, Mayıs, 2005, s.117.

Murtaza, mahallede bir araya gelen insanları, kendi aleyhine bir "komplo" hazırlığının işareti olarak algılar, bu yüzden kahvede gelişigüzel toplanan kalabalıktan dahi şüphelenir. Bu paranoid tutumu, 1950'lerin Türkiye'sindeki devlet anlayışıyla paralellik gösterir. O dönemde devlet, her türlü muhalefeti, toplantı yapmayı ve devlete karşı görülen "zararlı" düşünceleri yasaklamıştır. Murtaza'nın bu aşırı tedbirli ve şüpheli yaklaşımı, dönemin devlet anlayışının bir yansıması olarak görülebilir.

Murtaza'nın karakteri, o dönemin toplumunda ve devlet yapısında var olan baskıcı ve kontrolcü anlayışın bir sembolü haline gelmiştir. Bu durum, hem bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasının sosyal sonuçlarını hem de toplumsal düzenin korunması adına uygulanan aşırı tedbirlerin bireyler üzerindeki baskı ve izolasyonunu gözler önüne serer. Murtaza'nın karakteri ve davranışları, toplumsal normlar, devlet otoritesi ve bireysel özgürlükler arasındaki çatışmayı vurgular.

“... Elleri arkasında kahve içinde yürüdü, durdu, rasgele sordu:

- Abe değil bayram, hem de seyran... Ne için toplastınız burada?

Murtaza sorusuna karşılık alamamıştı ama, kahveyi dolduranların bakışlarından anlamıştı ki bu toplantıda onunla ilgili bir şeyler var.”

(OKM, s.51)

Murtaza kendisine vazifesini yapabildiği ölçüde değer biçer. “Vatanımı en çok seven görevini en iyi yapandır.” cümlesinin karşılığıdır o. Eğer bir insan vazife başında görevini eksik yapıyorsa, ya da yapmıyorsa o, Türkiye Cumhuriyeti'ne layık bir vatandaş değildir. O birey olarak bütün varlığını devlete adanmıştır. Murtaza kendi gerçekliğini görevi üzerinden var eder:

“Kaavede, yemek yerken, sokakta, yapar iken hâşâ huzurdan çişini apteshanede. Her yerde, her zaman vazife. Kapıp koyuvermeyeceksin kendini. Demeyeceksin geçeyim dalga. Her an vazife bir sırasında sayacaksın kendini.

Kulakların bekleyecek seferberlik davullarını. Ne zaman duyacaksın başlar çalmaya davullar, coşacaksın, geleceksin cuş-ü huruşa, sığmayacaksın sen sana!”
(OKM, s.102)

Murtaza'nın karakteri, sarsılmaz bir görev bilinciyle tanımlanır. Görevine olan bağlılığını hiçbir zaman sorgulamaz ve başkalarının da bu konuda tartışma açmasına izin vermez. Ne olursa olsun her zaman görevini önceliklendirir. Mahalle bekçiliğinden, bez dokuma fabrikasının gece bekçiliğine transfer edildiğinde bile tutumu değişmez. O için otoritenin resmi ya da gayri resmi olarak nerede temsil edildiği önemsizdir. Görevine olan sadakati, duygusal bağlardan tamamen arındırılmıştır ve en ufak bir kayırmaya, itaatsizliğe ya da tembelliğe tahammül edemez. Bu katı görev anlayışı, fabrikada çocuk yaşta çalışan kendi kızını uyurken bulduğunda öfkesini kontrol edememesine ve onu ağır şekilde cezalandırmasına neden olur; bu cezalandırma sonucunda kızı birkaç gün sonra hayatını kaybeder.

Murtaza'nın "vazife bir..." diyerek başka bir şey söylemeye gerek duymadan görevine olan sarsılmaz bağlılığını ifade etmesi, karakterinin temel özelliklerinden biridir. Asım Bezirci, bu durumu ele alırken, Orhan Kemal'in Murtaza karakteri üzerinden, memleketini gerçekten seven ve bunu işiyle gösteren bir romancı olduğunu kanıtladığını belirtir. Orhan Kemal'in, görev sırasında gösterilen çaba ve adanmışlığı ustaca ele aldığı görülür.

Orhan Kemal, Murtaza karakteri aracılığıyla, görev ve otoriteye olan aşırı bağlılığın bireysel ve toplumsal sonuçlarını derinlemesine irdeler. Bu hem bireyin iç dünyasında hem de toplumsal ilişkilerde yaratabileceği çatışma ve trajedileri gözler önüne serer. Murtaza'nın hikayesi, görev ve ahlaki değerler arasındaki karmaşık ilişkiyi, bireyin toplum içindeki rolünü ve bu rollerin getirdiği sorumluluklar ile sınırları sorgulamaya davet eder.¹² Orhan Kemal görev sırasındaki gayretkeşliği ustaca ele almıştır:

¹² Asım Bezirci, Orhan Kemal, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 1994, s.143.

“Haçan her Türk bakmalıdır düşmanlara çelik yıldırım, kurşun bilek, taş yürek. Ve vazife bir sırasında sakınmamalıdır gözünü budaktan, dememelidir evladım, ciğerparem. Demedim hiçbir zaman, vazife bir sırasında, evladım, ciğerparem.” (OKM, s.40)

3. "Murtaza"da Yansıtılan Otorite Baskısının Eleştirisi

Murtaza'da, görevine karşı sarsılmaz bir bilinç ve bağlılık vardır. Bu bağlılık, ne olursa olsun her zaman öncelikle görevini düşünmesiyle kendini gösterir. Mahalle bekçiliğinden bez dokuma fabrikasının gece bekçiliğine geçirildiğinde bile tutumu değişmez; otoritenin resmi ya da gayri resmi olarak bulunduğu yer onun için önemsizdir. Murtaza'nın görevine olan sadakati, duygusal bağlardan tamamen arındırılmıştır ve en ufak bir kayırmaya, itaatsizliğe ya da tembelliğe asla tahammül edemez. Fabrikada çocuk yaşta çalışan kendi kızını uyurken bulduğunda gösterdiği sert tepki, görev anlayışının şiddetli ve katı olduğunu gösterir; kızını öldüresiye döver ve kız birkaç gün sonra ölür.

Murtaza'nın "vazife bir..." demesi, onun görev anlayışının tek ve değişmez olduğunu vurgular. Asım Bezirci'nin Orhan Kemal'i bu roman aracılığıyla gerçekten de ülkesini seven ve bunu işiyle gösteren bir romancı olarak değerlendirmesi, Kemal'in görev sırasındaki çabayı ve sadakati ustalıkla işlediğini gösterir.

Murtaza'nın görev yaptığı yerlerde, insanların içlerindeki itaat etme, boyun eğme ve otoriteden korkma duygusunu canlı tutması, toplumun her bireyinde gizli olarak var olan askeri disipline karşı itaat etme potansiyelini harekete geçirir. Bu durum, devlet otoritesine karşılıksız bağlılık, emirlere tartışmasız itaat ve kuralları yorumlamadan uyan bireylerin oluşumunu teşvik eder. İtaat, devlet ve emir kavramları Murtaza'nın karakterinde ve davranışlarında iç içe geçmiş, bireylerin toplumsal ve devlet yapısı içindeki yerlerini belirleyen temel unsurlar haline gelmiştir. Murtaza, bu yapının bir yansıması olarak, toplum içindeki baskı ve kontrol mekanizmalarının somut bir örneğini oluşturur.

“- İyi ama kim bu Hint kumaşı?”

Emekli bir maliyeci:

- *Alt tarafı bir bekçi, dedi.*

“Alt tarafı bir bekçi” sözü, o anda kahve halkının kafasında geçtiği için hemen paylaşıverildi.

Elektrikçi Nuri:

- *Ne diyorsun hemşerim, diye sordu.*

Murtaza elleri arkasında, iri burnunun etli kanatları, tir tir titriyor, öfkesini kusacak vesile arıyordu:

- *Kalk ayağa, diye bağırdı.*

Tuhaftır, şurda burda büyük adam takmazlığıyla övünen, çevresinde böyle bilinen Elektrikçi Nuri, kuzu gibi kalktı ayağa.

...

Yeniden gürlledi:

- *Al esas vaziyetini!*

Adam büyülenmişçesine, esas duruş aldı.

- *Say künyeni!*

Elektrikçi, askerdeki künyesini bir çırpıda sayıverdi.

Murtaza pek beğenmişti:

- *Rahat, dedi.*

Elektrikçi Nuri “Rahat”a geçti.” (OKM: 104, 105)

Bu ifade, Murtaza'nın karakterini ve onun temsil ettiği değerleri derinlemesine analiz eder. Görev, otorite, devlet, hükümet ve savaş gibi kavramları yücelten, onlara karşı sorgusuz sualsiz bir "iman" duyan Murtaza, 1930 ve 40'ların Türkiye'sinin, hatta daha geniş çerçevede, o dönemdeki Almanya gibi bazı ülkelerin genel anlayışına paralel bir siyasal, kültürel ve ekonomik bakış açısıyla bireyi önemsemeyen, aşağılayan bir faşist özne olarak betimlenir. Göreve, yasaya ve kurala karşı tartışmasız bir bağlılık sergileyen Murtaza, bu tutumuyla egemenlerin gözünde, alaya alınsa dahi, "ideal bir yurttaş" konumuna yükselir.

Bu değerlendirme, Murtaza'nın sadece bir bekçi olmadığını, aynı zamanda dönemin siyasi ve sosyal yapılarını yansıtan, bireysel haklara ve özgürlüklere değer vermeyen, toplumsal ve devlet otoritesine sorgusuz sualsiz itaat eden bir toplum modelinin temsilcisi olduğunu vurgular. Murtaza'nın karakteri, dönemin siyasi ve toplumsal yapısının bir eleştirisi olarak okunabilir; bireyin toplum ve devlet karşısındaki yerini ve bu dinamiklerin bireysel kimlik üzerindeki etkisini sorgular. Bu, Orhan Kemal'in eserinin, sadece bir dönemin toplumsal ve siyasi koşullarına dair değil, aynı zamanda bireyin otorite karşısındaki duruşuna dair evrensel soruları da içerdini gösterir.¹³

¹³ M. Nuri Güntekin, Orhan Kemal'in Romanlarında Birey ve Gündelik Hayat, Ürün Yay., Ankara 2007, s.133.

SONUÇ

Orhan Kemal'in "Murtaza" adlı eseri, otorite kavramını ve bu kavramın birey üzerindeki etkisini derinlemesine ele alır. Ana karakter Murtaza, otoritenin ideal bir temsilcisi olarak karşımıza çıkar: sorgulamayan, emirlere koşulsuz itaat eden ve görevine derin bir aşkla bağlı bir bekçi. Bu karakter, yaşamının her anını, her hücrelerini saran bir ciddiyetle, sivil ve asker arasındaki sınırı belirsizleştirir. Orhan Kemal, Murtaza'yı edebiyat tarihinin unutulmaz karakterlerinden Don Kişot'la karşılaştırır, böylece Murtaza'nın da imkansız mümkün kılmaya çalışan bir karakter olduğunu vurgular. Bu çalışmada öne sürülen argümanlar ve romandan yapılan alıntılar göstermektedir ki Murtaza, Türk edebiyatında otoriteyi en iyi temsil eden karakterlerden biri olarak uzun yıllar boyunca ele alınmaya devam edecektir. Murtaza karakteri, Orhan Kemal'in ustalıkla işlediği bir eserle ölümsüzleşmiş, Kemal de bu romanıyla edebiyat tarihindeki yerini sağlamlaştırmıştır. Bu bağlamda, "Murtaza" eseri, otoritenin birey üzerindeki etkilerini, bireyin toplum içindeki yerini ve bireysel iradenin sınırlarını sorgulayan kritik bir çalışma olarak değerlendirilmelidir. Orhan Kemal, "Murtaza" ile sadece bir dönemin toplumsal ve siyasal yapısını değil, aynı zamanda otorite ve birey ilişkisini evrensel bir perspektiften ele alarak, eserini tüm zamanların ve mekanların ötesine taşımıştır.

KAYNAKÇA

- KEMAL, Orhan, Murtaza, Everest Yay., 16.Baskı, 2006.
- ASLANKARA, M. Sadık, “Yalnızlığın “Zor”u ve Murtaza”, Kitaplık, Sayı:83, Mayıs, 2005.
- BEZİRCİ, Asım, *Orhan Kemal*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 1994.
- ENGELS, Frederich, *Otorite Üzerine*, Marks- Engels: Seçme Yapıtlar Cilt II, Sol Yay., İstanbul 1977.
- ENGİNÜN, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., Ankara 2000.
- GÜLTEKİN, M. Nuri, *Orhan Kemal’in Romanlarında Birey ve Gündelik Hayat*, Ürün Yay., Ankara 2007.
- KURDAKUL, Şükran, *Çağdaş Türk Edebiyatı -II- Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)*, Broy Yay. Ankara 1987.
- NABİ, Yaşar, *Dünkü ve Bugünkü Edebiyatçılarımız Konuşuyor*, Varlık Yay., İstanbul, 1976.
- TÜRK DİL KURUMU
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51bf3c91eb9a78.93965217 Erişim zamanı: 15.06.2013, 15.00.
- UĞURLU, Nurer, *Orhan Kemal’in İkbal Kahvesi*, Cem Yay., İstanbul 1974.